

Per maistą ir vandenį plintančių ligų protrūkių tyrimo klausimynų rengimo priemonė

Rekomendacijos

Cituoiant nurodyti: Europos ligų prevencijos ir kontrolės centras. Per maistą ir vandenį plintančių ligų protrūkių tyrimo klausimynų rengimo priemonė. Rekomendacijos [2016 m. spalio mėn.], Stokholmas, 2016 m.

© Europos ligų prevencijos ir kontrolės centras, Stokholmas, 2016

Turinys

Bendra informacija.....	3
Klausimų dokumento rengimo metodika.....	3
Rekomendacijos.....	4
Klausimų dokumento naudojimas	4
1 žingsnis. Atmetimo kriterijai	4
2 žingsnis. Sudarykite savo klausimyną	5
3a žingsnis. Klausimyną pildo klausimus užduodantis asmuo	6
3b žingsnis. Savarankiškai pildomi klausimynai	7

Bendra informacija

Dėl savo dažnumo ir kartais nemenko masto per maistą ir vandenį plintančių ligų (PMVPL) protrūkiai Europos Sąjungos (ES) ir Europos ekonominės erdvės (EEE) valstybėse narėse lemia didelį sergamumą ir didelius ekonominius nuostolius. 2010 m. Danijos viešajai įstaigai „Statens Serum Institut“ (Kopenhaga, Danija) ir Norvegijos visuomenės sveikatos institutui (Oslos, Norvegija) įgyvendinus Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro (ECDC) projektą [Per maistą ir vandenį plintančių ligų protrūkių tyrimo ir reagavimo į juos ES lygmeniu priemonių rinkinys \(angl. *Toolkit for investigation and response to Food and Waterborne Disease Outbreaks with an EU dimension*\)](#), sukurta keletas priemonių, kuriomis siekiama padėti tirti PMVPL protrūkius Europoje. Šio priemonių rinkinio 5 priemonė buvo pirmasis mėginimas iš visų klausimų sukurti klausimynų šablonus.

2015 m. vasario mėn. ECDC surengtas ekspertų posėdis, kurio tikslas buvo susisteminti įvairią praktiką, susijusią su protrūkių tyrimo klausimynų rengimu ir tvarkymu ES ir (arba) EEE valstybėse narėse, taip pat nustatyti galimus būdus padėti atlikti daugiašalių ir nacionalinių protrūkių tyrimus. Šio posėdžio metu buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad reikia atnaujinti priemonių rinkinio 5 priemonę, kuri, posėdžio dalyvių nuomone, buvo pernelyg bendro pobūdžio. Buvo pasiūlyta parengti klausimų dokumentą (išplėstinį klausimų rinkinį) ir klausimynų šablonus, kurie padėtų tirti PMVPL protrūkius (paprąšius, galima susipažinti su posėdžio ataskaita). Atsižvelgiant į šį poreikį, buvo pradėtas projektas, pavadinimu „PMVPL protrūkių tyrimo klausimynų rengimo priemonė“, kurį įgyvendino Nacionalinis visuomenės sveikatos ir aplinkos institutas (RIVM, Bilthovenas, Nyderlandai). Atnaujintos priemonės paskirtis – padėti sudaryti klausimynus, kurie būtų naudojami atliekant aprašomuosius ir analitinius tyrimus, vietos, regiono, nacionaliniu ar tarptautiniu lygmeniu tiriant PMVPL protrūkius.

Klausimų dokumento rengimo metodika

Rengiant klausimų dokumentą, kaip atspirties taškas buvo panaudota „Per maistą ir vandenį plintančių ligų protrūkių tyrimo ir reagavimo į juos ES lygmeniu priemonių rinkinio“ 5 priemonė. E. paštu buvo susisiepta su [ECDC PMVPL tinklo](#) nariais ir jų paprašyta pasidalinti klausimynais, kurie buvo naudojami tiriant per maistą plintančių ligų protrūkius. Trylika skirtingų ES ir (arba) EEE valstybių narių atsiuntė 41 klausimyną.

Papildomai buvo atlikta *ad-hoc* internetinė paieška, siekiant rasti papildomus klausimynus su PMVPL protrūkiais susijusioms hipotezėms kelti. Klausimynai rasti šių organizacijų svetainėse: Jungtinių Amerikos Valstijų ligų kontrolės ir prevencijos centrų (vienas klausimynas), Jungtinių Amerikos Valstijų Oregono sveikatos priežiūros tarnybos ir Minesotos sveikatos departamento (atitinkamai du ir vienas klausimynai), taip pat [Tarptautinių protrūkių muziejaus](#) (aštuoni klausimynai). Be to, du klausimynus pateikė straipsnio „Gimtadienio vakarėlio pamokos. *Bacillus cereus* infekcijos protrūkis“ (angl. *Lessons learnt from a birthday party: A Bacillus cereus outbreak*), Baris (Italija), 2012 m. sausio mėn., *Martinelli et al.*, „Annali dell'Instituto Superiore di Sanita“. 2013; 49(4):391-394) autoriai, su kuriais prieš tai buvo tiesiogiai susisiepta.

Dauguma surinktų klausimynų buvo parengti ne anglų kalba. Šie klausimynai buvo išversti naudojant vertimo programas ir pasitelkiant RIVM ir ECDC ekspertų žinias.

PMVPL protrūkių tyrimo klausimynų rengimo priemonė apima: 1) rekomendacinį dokumentą, kuriame pateikta bendroji informacija, metodologija ir informacija apie tai, kaip naudoti šią priemonę, ir 2) klausimų dokumentą, kuriuo galima naudotis rengiant protrūkių tyrimo klausimynus.

Pirmine rekomendacijų ir klausimų dokumento versija pasidalinta su ECDC PMVPL tinklu, kad jo nariai pateiktų savo pastabas. Be to, 2016 m. rugsėjo 9 d. buvo surengtas ekspertų posėdis, kurio tikslas buvo kritiškai peržiūrėti rekomendacijas ir klausimų dokumentą ir nustatyti galimus kitus žingsnius įgyvendinant PMVPL protrūkių tyrimo klausimų rengimo priemonės projektą (paprąšius, galima susipažinti su posėdžio ataskaita).

Siekiant užtikrinti klausimų dokumente išvardytų maisto produktų nuoseklumą ir vienodą formuluotę, buvo naudojama Europos maisto saugos tarnybos (EFSA) [maisto produktų klasifikavimo ir aprašymo sistema](#)

(Foodex2). Klausimų dokumente išvardytų maisto produktų pavadinimų suderinimas su Foodex2 suteikia galimybę su ligos protrūkiu siejamų asmenų vartotą maistą palyginti su numatytu maisto suvartojimu atitinkamose ES valstybėse narėse, remiantis [EFSA išsamia Europos maisto suvartojimo duomenų baze](#).

Siekiant patikrinti, ar visi maisto produktai, kurie buvo nustatyti kaip užkrėsti, įtraukti į klausimų dokumentą, buvo peržiūrėti [Skubių pranešimų apie nesaugų maistą ir pašarus sistemoje](#) (RASFF) paskelbti pranešimai.

Klausimų dokumentas suskirstytas į 20 kategorijų (pvz., su kelione susiję klausimai, žuvis ir jūriniai bestuburiai, pienas ir pieno produktai). Dauguma kategorijų suskirstytos į pakategores, kad būtų lengviau nustatyti klausimų rūšį ir maisto produktus. Išvardyti maisto produktai – tai maisto produktai, kurie valgomi arba tvarkomi žali arba nevisiškai išvirti arba gaminami ar verdami, taikant procesus, kurių metu į juos dažniau patenka užkratas. Tik tam tikrose šalyse ruošiami ar valgomi produktai ar patiekalai neįtraukti į šį klausimų dokumentą.

Klausimų dokumentas (taigi ir klausimai) visų pirma buvo rengiamas siekiant nustatyti protrūkio šaltinį ir (arba) iškelti su juo susijusias hipotezes, tačiau šį dokumentą galima lengvai pakoreguoti taip, kad jį būtų galima naudoti atliekant analitinius epidemiologinius tyrimus.

Rekomendacijos

Klausimų dokumento naudojimas

Šis klausimų dokumentas skirtas naudoti epidemiologams ir maisto saugos ekspertams, tiriantiems PMVPL protrūkius. Kaskart, kai tiriamas protrūkis, reikėtų pasirinkti atitinkamą klausimų rinkinį, kad iš jo būtų galima sudaryti specialiai tam atvejui pritaikytą klausimyną. Klausimyną sudarantis ekspertas turėtų papildyti klausimyną klausimais, kurių nėra klausimų dokumente, bet kuriuos reikia užduoti, siekiant ištirti atitinkamą protrūkį. Laukiame pasiūlymų dėl klausimų, kuriuos reikėtų įtraukti į klausimų dokumentą, ir juos reikėtų siųsti e. pašto adresu FWD@ecdc.europa.eu.

1 žingsnis. Atmetimo kriterijai

Atliekant kiekvieną tyrimą, reikia apibrėžti atmetimo kriterijus ir, remiantis tais kriterijais, nustatyti klausimus, padėsiančius atmesti asmenis, kurių nereikia apklausti (žr. 1 lentelėje pateiktus pavyzdžius). Tuos klausimus reikia aiškiai pažymėti, kad klausimus užduodantis asmuo galėtų aiškiai nustatyti, ar tam tikro atvejo nereikėtų atmesti ir ar dėl to nereikėtų nutraukti pokalbio. .

1 lentelė. Klausimų, kurie gali būti naudojami kaip atmetimo kriterijai, pavyzdžiai

Atmetami	Skyrius	Užduodamas klausimas	Pavyzdžiui, atmeskite atvejį, jei į klausimus atsakantis asmuo atsako...
Į užsienį keliaavę asmenys, kai tiriami su kelionėmis nesusiję protrūčiai	3	Ar likus septynioms ar mažiau dienų iki susergant, jūs lankėtės kitoje šalyje?	Taip, tuo laikotarpiu aš buvau užsienyje.
Su ligos protrūkiu siejami asmenys, kuriems nepasireiškia jokie simptomai.	2	Kada jums pasireiškė pirmieji simptomai?	Man nepasireiškė jokie simptomai.
Antriniai atvejai.	2	Ar kam nors iš kartu su jumis gyvenančių asmenų anksčiau pasireiškė panašūs simptomai?	Taip, mano vyras pradėjo viduriuoti dviem dienom anksčiau nei aš.

2 žingsnis. Sudarykite savo klausimyną

Pasirinkite reikiamus klausimus ir įžanginį tekstą, atsižvelgdami į patogeną, protrūkio rūšį ir į tai, kaip klausimynas bus pildomas.

Peržiūrėkite klausimų dokumentą ir išrinkite klausimus, kurių jums nereikia arba perkopijuokite klausimus, kuriuos jūs norite naudoti, į naują dokumentą.

Svarbi pastaba. Sudarydami klausimynus dėl daugiašalių protrūkių, nekeiskite ir neišrinkite unikalaus klausimų ir atsakymų identifikacijos numerio (po klausimo ir (arba) atsakymo nurodyto kursyvu ir skliausteliuose nurodyto skaičiaus, pvz., 0014a). Identifikacijos numeriai suteikia galimybę lengvai atlikti palyginamąją skirtingomis kalbomis užpildytų klausimynų rezultatų analizę.

1 priede toliau nurodyta, kurias klausimų grupes, atsižvelgiant į įtariamą arba nustatytą ligą sukėlusį mikroorganizmą, būtų galima apsvarstyti ir įtraukti į klausimyną. 1 priedas buvo parengtas remiantis Skubių pranešimų apie nesaugų maistą ir pašarus sistemoje (RASFF) paskelbtais pranešimais, neseniai paskelbtais tarpusavio įvertintais straipsniais, taip pat rengiant priemonę dalyvavusių ekspertų pastabomis. 1 priedas nebaigtinis.

Įžanginis tekstas skirtas patarti klausimus užduodančiam asmeniui, kaip vesti pokalbį. Įžanga visada pateikiama dviem variantais: vienas skirtas tiems atvejams, kai pokalbį telefonu arba tiesiogiai veda klausimus užduodantis asmuo, o kitas – tiems atvejams, kai į klausimus atsakinėjama savarankiškai. Kai pokalbį veda klausimus užduodantis asmuo, jis (ji) turėtų perskaityti pasirinktą tekstą, kad pristatytų kiekvieną klausimų paketą. Įžanginis tekstas yra išryškintas ir pateikiamas žaliame langelyje, kaip parodyta toliau.

Klausimus užduodantis asmuo: Tęsdamas (-a) šį mūsų pokalbį, toliau užduosiu jums klausimus apie virškinimo trakto ligas, kuriomis neseniai sirgote.

Savarankiškai pildomas klausimynas: Toliau pateikiami klausimai apie virškinimo trakto ligas, kuriomis neseniai sirgote.

Kai numatomas tam tikras atsakymas ar tam tikra atsakymo forma, siūloma formuluotė pateikiama skliausteliuose ir kursyvu (pvz., *(metai/mėnuo/diena)*).

Pritaikykite klausimyną

Jeigu šiame klausimų dokumente nėra kokių nors maisto produktų ar klausimų, galite jais papildyti savo klausimyną ir pateikti savo pastabas ECDC, kad būtų galima atnaujinti elektroninę klausimų dokumento versiją.

Galimi atsakymai į labai daug įvairių klausimų yra „taip“, „ne“ arba „nežinoma“. Kitas galimas variantas – „taip“, „tikriausiai taip“, „tikriausiai ne“, „ne“; tai leidžia išvengti atsakymo „nežinoma“ ir taip atsižvelgiama į valgymo įpročius. Jeigu norite naudoti šią alternatyvą, pakeiskite šiuos atsakymo variantus visame klausimyne.

Apibrėžkite ataskaitinį laikotarpį ir užpildykite klausimus, į kuriuos galima atsakyti iš anksto.

Ataskaitinis laikotarpis – tai laikotarpis, su kuriuo susijusi iš apklausiamo asmens renkama informacija. Paprastai šis laikotarpis išreiškiamas dienų arba savaitių skaičiumi ir yra pagrįstas (įtariamo) su protrūkiu susijusių ligų sukėlusio mikroorganizmo inkubaciniu laikotarpiu. Siūlomi ataskaitiniai laikotarpiai nurodyti 1 priede. Visame klausimyne [T] pakeiskite ataskaitiniu laikotarpiu, dėl kurio sutarėte tyrimo tikslais.

Prieš pradėdami pokalbius, 1 skyriaus dalyje „Klausimai, kuriuos reikėtų užpildyti iš anksto“ pateikite informaciją, kurią jau žinote apie protrūkį ir kuri yra aktuali tiriant analizuojamus ligos atvejus. Vėliau, prirėikus, pokalbio metu galėsite patvirtinti atsakymus.

Užpildykite visus laukelius, kurie pažymėti laužtiniais skliaustais [...] ir išryškinti geltona spalva. Pavyzdžiui, „[šalis]“ reiškia, kad reikėtų įrašyti šalies pavadinimą. Kad pokalbių metu būtų lengviau skaityti klausimyną, pašalinkite išryškintą tekstą ir laužtinius skliaustus.

Nuspręskite, ar į klausimyną norite įtraukti maisto dienoraštį (19 skyrius), ir parenkite galutinę klausimyno versiją

Tirdami ligų, kurių inkubacinis laikotarpis trumpas, protrūkius, naudokite 19 skyriuje pateiktą maisto dienoraštį. Geriausia jį naudoti analizuojant tris dienas iki ligos pradžios vartotą maistą. Šį laikotarpį galima pailginti, bet ne daugiau kaip iki septynių dienų, kadangi neretai liga jau būna prasidėjusi likus kelioms savaitėms iki apklausiant su ligos protrūkiu siejamus asmenis.

Galiausiai nurodykite klausimyno datą ir (arba) versijos numerį, kad būtų galima stebėti galimus klausimyno pokyčius protrūkio laikotarpiu.

3a žingsnis. Klausimyną pildo klausimus užduodantis asmuo

Prieš pradėdami pokalbius, klausimus užduodantys asmenys turėtų būti susipažinę su klausimynu ir, idealiai atveju, išmokyti kaip vesti pokalbį. Visus klausimus arba abejones dėl konkrečių klausimyno klausimų ar skyrių reikėtų aptarti prieš pradėdant pokalbį.

Kokios veiksmų sekos turėtų laikytis klausimus užduodantys asmenys

- Perskaitykite klausimyną ir įžanginį tekstą. Jeigu jums kas nors neaišku, paprašykite, kad protrūkio tyrimo koordinatorių pateiktų paaiškinimus.
- Patikrinkite, ar turite visą informaciją ir medžiagą, kurios jums reikia, kad galėtumėte skambinti su ligos protrūkiu siejamam asmeniui. Turėkite omeny, kad jūs turite performuluoti įžangą ir klausimus, jeigu kalbinatė ne su ligos protrūkiu siejamą asmenį, o jo sutuoktinį ar vieną iš tėvų.
- Paskambinkite asmeniui, kuriam numatote užduoti klausimus. Prisistatykite ir paaiškinkite skambučio priežastį remdamiesi klausimų dokumente pasiūlytu tekstu.
- Gavę sutikimą, užduokite klausimus.

Patarimai ir gudrybės

- Kol pokalbis neužbaigtas, stenkitės nepateikti išsamių duomenų apie protrūkį (ypač apie galimus produktus, per kuriuos užkratas galėjo būti perduotas). „Aš nenorėčiau, kad mano pateikta informacija turėtų įtakos jūsų atsakymams, todėl būtų geriau, jeigu pirmiausia atsakytumėte į visus klausimus, o tada aš atsakysiu į jūsų klausimus.“
- Naudodami kalendorių, nustatykite laikotarpį iki ligos pradžios, apie kurį jūs užduosite klausimus (referencinį laikotarpį). Nurodykite tiek pradžios, tiek pabaigos datas, taip pat savaitės dienas (pvz., nuo liepos 7 d. (ketvirtadienio) iki liepos 13 d. (trečiadienio)).
- Atminkite, kad vartojant santrumpas „am“ ir „pm“ (pvz., 7 am), gali iškilti neaiškumų; geriau sakykite „7 val. ryto“.
- Pasiūlykite, kad į klausimus atsakantis asmuo nurodydamas datas žiūrėtų į kalendorių.
- Pabrėžkite, kad jūs taip pat norėtumėte užsirašyti, ką su ligos protrūkiu siejamas asmuo ragavo, net jei jis (ji) suvalgė vieną ar du kąšnius. Kai kuriems žmonėms tai nereiškia, kad jie valgė.
- Jeigu tėvai ar globėjai atsakinėja į klausimus vaiko vardu, nuolat priminkite jiems, kad jie į klausimus atsakinėja vaiko vardu.
- Jeigu respondentas pateikia teigiamą atsakymą apie bent vieną iš sąrašė nurodytų maisto produktų, pasistenkite apie tuos maisto produktus užduoti išsamesnius klausimus.
- Į daugumą klausimų galima atsakyti „nežinoma“ arba „nežinau“ ar „neatsimenu“. Šis atsakymo variantas yra būtinas, ypač kai klausinėjama apie ilgą ataskaitinį laikotarpį ir kai kalbinami giminaičiai (o ne su ligos protrūkiu siejamas asmuo). Vis dėlto visų pirma reikėtų stengtis išgauti atsakymą „taip“ arba „ne“.

3b žingsnis. Savarankiškai pildomi klausimynai

Su ligos protrūkiu siejamam asmeniui klausimynas pateikiamas paprastu arba elektroniniu paštu. Tai reiškia, kad klausimynas ir kartu pridedamas laiškas arba e. laiškas turėtų būti aiškūs ir išsamūs. Apsvarstykite galimybę nurodyti telefono numerį, kuriuo su ligos protrūkiu siejami asmenys galėtų jums paskambinti iškilus klausimams. Kartu pridedamame laiške pristatomas protrūkio tyrimas ir klausimynas. Jame taip pat galima pateikti patarimus dėl atsakinėjimo į klausimyno klausimus (žr. pirmiau pateiktus klausimus).

1 priedas Siūdomi ataskaitiniai laikotarpiai ir klausimų grupės, kuriuos reikėtų apsvarstyti sudarant klausimyną hipotezei iškelti (pagal įtariamą arba patvirtintą patogeną)

	Salm	Campy	Shig	STEC	LM	BC	SA	NoV	HAV	HEV	Crypto	Giardia
Ataskaitinis laikotarpis	7 d	7 d	7 d	7 d	4 s	1 d	1 d	3 d	6 s	6 s	12 d	14 d
Bendrieji ir demografiniai klausimai	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Su liga susiję klausimai	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Su kelionėmis susiję klausimai	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Mitybos įpročiai, alergijos ir mityba	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Apsipirkimas, restoranai ir kitos viešojo maitinimo vietos	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Daržovės ir daržovių produktai	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
Vaisiai ir vaisių produktai	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X
Riešutai ir sėklos	X											
Ypatingą maistinę vertę turintys maisto produktai	X								X			
Mėsa ir mėsos produktai	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
Žuvis ir jūriniai bestuburiai	X		X		X	X	X	X	X	X		
Pienas ir pieno produktai	X	X	X	X	X	X	X		X		X	
Kiaušiniai ir kiaušinių produktai	X	X			X	X	X					
Kiti maisto produktai	X				X	X	X		X		X	
Maisto produktai mažiems vaikams	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Vanduo ir gėrimai iš vandens	X	X	X	X		X		X	X	X	X	X
Sąlytis su gyvūnais	X	X		X			X			X	X	
Maisto dienoraštis	X	X	X	X		X	X	X				X
Baigiamieji klausimai	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Informacijos šaltiniai	[1], RASFF	[2], RASFF	[3], RASFF	[4], RASFF	[5], RASFF	[6], RASFF	[7], RASFF	[8], RASFF	[8], RASFF	[8]	[9, 10]	[10]

Salm = *Salmonella*; Campy = *Campylobacter*; Shig = *Shigella*; STEC = šiga toksiną gaminančios *Escherichia coli*; LM = *Listeria monocytogenes*; BC = *Bacillus cereus*; SA = *Staphylococcus aureus*; NoV = norovirusas; HAV = hepatito A virusas; HEV = hepatito E virusas; Crypto = *Cryptosporidium*; Giardia = *Giardia lamblia*.

- (1) **Silva C, Calva E, Maloy S.** One Health and Food-Borne Disease: Salmonella Transmission between Humans, Animals, and Plants. 2014; **2**: OH-0020-2013.
- (2) **Klein G, ed.** *Campylobacter*. Features, detection, and prevention of foodborne disease. 1st ed. Amsterdam: Academic Press/Elsevier inc., 2017: 160.
- (3) **Berger S.** *Shigellosis: Global Status*. 2016 edition ed. Los Angeles, California, USA: Gideon Informatics, 2016.
- (4) **Rivas M, et al.** Risk Factors for Shiga Toxin-Producing *Escherichia coli*-Associated Human Diseases. *Microbiology spectrum* 2014; **2**.
- (5) **Lomonaco S, Nucera D, Filipello V.** The evolution and epidemiology of *Listeria monocytogenes* in Europe and the United States. *Infection, genetics and evolution : journal of molecular epidemiology and evolutionary genetics in infectious diseases* 2015; **35**: 172-183.
- (6) **Tewari A, Abdullah S.** *Bacillus cereus* food poisoning: international and Indian perspective. 2015; **52**: 2500-2511.
- (7) **Kadariya J, Smith TC, Thapaliya D.** *Staphylococcus aureus* and staphylococcal food-borne disease: an ongoing challenge in public health. 2014; **2014**: 827965.
- (8) **Todd ECD, Greig JD.** Viruses of foodborne origin: A review. 2015; **7**: 25-45.
- (9) **Robertson LJ, Chalmers RM.** Foodborne cryptosporidiosis: is there really more in Nordic countries? 2013; **29**: 3-9.

(10) **Dixon BR.** Parasitic illnesses associated with the consumption of fresh produce - an emerging issue in developed countries *Current Opinion in Food Science* 2016; **8**: 104-109.**Ann**